

EĞİTİM FELSEFE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE

Doç. Dr. Mehmet A. KISAKÜREK

Eğitimin çeşitli dayanakları vardır. Bunlar arasında felsefi olanlar önemli bir yer tutmaktadır. Hemen her ülkede eğitim sistemleri bunları yeni kuşaklara benimsetmekle görevlidir. Böylece, hayat felsefeleri eğitimin genel amaçlarına yansıtılmakta ve bu amaçlara uygun insanlar yetiştirilmesi planlanmaktadır.

Bu yazıda, bazı felsefelerin eğitime ne şekilde yansıdığı, başka bir deyişle, eğitimi ne şekilde ele aldığı ve açıkladığı üzerinde durulacaktır. Bunun sonucu olarak, ülkemizdeki eğitim uygulamalarına bu felsefelerin etkilerinin ne olduğu daha iyi anlaşılabilir.

Eğitim felsefeleri çeşitli amaçlara göre tasnif edilmektedir. 1940'larda Joseph Justman'ın yaptığı tasnifin 1950'lerde Brameld tarafından başka açıdan yapıldığı, daha sonraları Kneller'in kendi amaçlarına uygun tasnifler yaptığı bilinmektedir. Bir kısım tasniflerde ise, bu felsefeler, "geleneksel" ve "geleneksel olmayanlar" olarak ikiye ayrılmaktadır. Burada ise, herhangi bir tasnife dayalı olmaksızın, bazı felsefelerin eğitime bakış açılarını incelemeye çalışacağız.

İdealizm (İdealcilik), Realizm (Gerçekçilik), Rasyonalizm (Akılcılık) ve Pragmatizm (Uygulamacılık) batının düşünce yaşamında yer alan eski görüşlerdir. Bunlar bir bakıma, felsefenin eğitim alanına katkılarını gösteren görüşlerdir.

İdealcilik iyi, doğru ve güzelin bir toplumdaki ötekine, bir kuşaktan öteki kuşağa özde değişmediğini kabul eden bir görüştür. İdealcilere göre, öğrencilere yaşayan değerler ve bu değerlerle nasıl yaşanacağı öğretilmelidir (Brubacher, s. 325 - 329).

Gerçekçilere göre öğretmenler, iyi belirlenmiş belli değerleri ortaya koymalıdır. Çocuklara öğreteceğimiz temel ahlâksal ve estetik değerler geçici koşullardan etkilenmemelidir. Çocuk açık olarak doğru ve yanlış ayırdedebilmelidir. Gerçekçilik iki alt grupta incelenebilir. Bunlar “akılcı gerçekçilik” ile “doğal ve bilimsel gerçekçilik”tir.

Akılcı gerçekçilik, klasik ve dinsel gerçekçilik olarak ikiye ayrılabilir. Dinsel gerçekçilik esas olarak “skolastisizm” adı altında Katolik Roman Kilisesinin resmi felsefesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Akılcı gerçekçilerin görüşleri, doğrudan doğruya Aristo’ya dayanmaktadır. Skolastikler ise, dolaylı olarak Aristo’nun görüşlerine dayanmakla birlikte, daha çok St. Thomas Aquinas’a dayanmaktadır. Aquinas’ın bu felsefesi ise, daha sonraları “Thomism” adını almıştır. Doğal ve bilimsel gerçekçilik ise, 15. ve 16. yüzyılda Avrupa’da bilimin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüşün savunucuları arasında Francis Bacon, John Locke, David Hume ve J. Stuart Mill ile bu yüzyılda da Ralph Barton Perry, Alfred N. Whitehead ve Bertrand Russel bulunmaktadır (Kneller, s. 207, 227, Brubacher, s. 330-332).

Gerçekçiliğin eğitime bakış açısını özetle ifade etmek gerekirse; birey toplumu içinde doğduğuna göre, topluma hakim olan değerlere uyum göstermelidir. Toplum değiştiğine göre, uyum mekanizması da değişmektedir. O halde birey, toplumu değiştirme görevine katılmalıdır (Alberty- Alberty, s. 43-44).

Akılçılık, büyük ölçüde Plato’nun idealciliğine dayanır. Bu görüş, hayata hazırlamanın ancak kavrama yeteneğinin geliştirilmesi ile olanaklı olacağını savunmaktadır. Akılcı anlayışa göre en iyi sosyal liderlik tipi, en iyiye göre yetişmiş olmakla sağlanabilir. Bu gelişme ise, ancak çok sayıda entellektüel çalışma ve disiplin yoluyla gerçekleştirilebilir. Toplumsal sorunları çözme yeteneği, ancak yüksek düzeyde nedenleri anlama, entellektüelce sonuçlar çıkarma ve uygulama yeteneğine sahip insanlarda gelişebilecektir. Öğrencileri, halen bilinmeyen ve bugünden tahmin edilemeyen gelecekteki durum ve sorunlar için donatmak olanaksızdır. O halde öğrencilerin, karşılaşabilecekleri durumlara uyabilecekleri bir düşünce şeklinde yetiştirilmesi gerekir. Mesleki eğitim, oldukça çeşitli ve hızla değişen iş ve endüstrinin gereksinimleri yüzünden, boşyere yapılan bir araştırmadan başka bir şey değildir. Bir meslek için en uygun yetiştirme, zekanın mantıksal yetilerinin geliştirilmesi ile olanaklıdır. Akılcı anlayış, dil ve matema-

tiği entellektüel gelişmenin en iyi aracı saymaktadır. Zihinsel disiplin, öğrenmenin geçerli bir parçası kabul edilmiş, zekanın güçlendirilmesi ise, tüm eğitsel çabaların amacı olarak kabul edilmiştir (Beckner-Cornett, s. 59-61).

Uygulamacılık, "instrumentalism," "fonksiyonalizm" ve "experimentalism" gibi çeşitli isimler altında incelenmektedir. Dewey, bunlardan deneyciliği (experimentalism) tercih etmiştir. Çünkü "instrumentalism" daha maddi bir anlam vermektedir.

Uygulamacılık, bireyin dinamik karakterine önem vererek, onun yapma gücüne olan güvenini vurgulamaktadır. Buna göre, bireyin en üst düzeyde gelişmesine olanak hazırlamak toplumun görevidir. Birey, bilimin yöntemlerinden yararlanmada, öteki bireylerle uyum içinde olurken, olumsuz koşulları ortadan kaldıracak araçları sürekli olarak araştırmalıdır. Geçmişin değerleri, bireylere asla son ve değişmez değerler olarak öğretilmemeli, fakat bunlar, günün anlaşılmasına yardımcı olmalıdır. Böylece iyi eğitim, bireyin tüm potansiyelini kullanarak kendi kendisini gerçekleştirmesine, bilimsel yöntemleri de kullanarak, yardımcı olacaktır. Bu şekilde eğitilen bireyler, insan gelişimine daha uygun bir toplumu yaratmada, öteki insanlarla işbirliği yapacaklardır (Alberty-Alberty, s. 44).

Yukarıda değindiğimiz dört görüş, aslında felsefenin eğitim alanına katkılarını göstermektedir. Eğitimin esas dayanakları ise, bu alandaki belli ve aktüel uygulamaları ilgilendiren felsefelerdir. Bunlar arasında Prennialism, Progressivism, Essentialism, Reconstructionalism ve Existentialism bulunmaktadır.

Prennialism

Prennialismin temelleri "klasik gerçekçilik" içinde atılmıştır. Bu görüşün önde gelen savunucuları arasında Robert M. Hutchins, Mortimer J. Adler ve Sir Richard Livingstone gibi isimler sayılabilir.

Prennialistler, eğitimin universal nitelikteki belli gerçeklere dayanması gerektiğini savunmaktadır. Onlara göre, insan tabiatı, iyi yaşam koşulları ve ahlâksal prensipler değişmemektedir. Çünkü insanlık tarihi boyunca insan tabiatı esas olarak aynı kalmıştır. Hutchins bu görüşü şu şekilde belirtmektedir: (Kneller, s. 232 - 234)

"Eğitim öğretimi gerektirir. Öğretim bilgiyi gerektirir. Bilgi gerçeğin kendisidir. Gerçek her yerde aynı olmalıdır".

Kneller, prennialismi özetleyen altı ilkeyi şöyle belirtmiştir: (Beckner-Cornett, s. 59-61, Kneller, s. 232-234)

1. İnsan tabiatı sabit olduğuna göre, eğitimin niteliği de sabittir.
2. İnsanın en belirgin özelliği düşünme yeteneği olduğuna göre, eğitim zekanın geliştirilmesine çalışmalıdır.
3. Eğitim, üniversal ve değişmez olan gerçeğe uyum sağlama-ya yardım etmelidir.
4. Eğitim, hayatın tam bir kopyası değil fakat ona hazırlıktır.
5. Çocuklara, dünyanın hem ruhsal, hem de fiziksel gerçekle-rini tanıtacak temel gerçekler öğretilmelidir.
6. Bu gerçekler en iyi şekilde prennialistlerin "büyük kitaplar" dediklerinden öğrenilebilir.

Kısaca belirtmek gerekirse, prennialisme göre, kusursuz ve sağ-lıklı bir eğitim, ortaçağların eğitim anlayışının ruhuna ve ideallerine uygun olmalıdır. Brameld'in de belirttiği gibi, prennialistlere göre eğitimin ana amacı, sezgi yeteneğine sahip, parlak entellektüel lider-ler yetiştirmektir (Alberty-Alberty, s. 45). Dikkat edileceği gibi pren-nializm ve rasyonalizmin birçok ortak yönleri vardır. Bu nedenle her iki ekol, eğitim kuram ve uygulamalarına ilişkin tartışmalarda birleşmektedir.

"Prennialistler bir entellektüeller aristokrasisi"ni destekleme ve öğretimi "büyük kitaplar"ın klasik geleneği ile sınırlandırma-ları açısından eleştirilmektedir.

Essentialism

Essentialismın herhangi bir geleneksel felsefe ile bağlantısını kurmak güçtür. Bununla birlikte, çeşitli felsefelerle uyum halindedir. Bir kısım felsefelerle ise, uyuşmamaktadır. Örneğin progressivismin aşırılıklarına karşıdır. Günümüzde genel olarak kabul edilen eğitim uygulamalarının çoğu essentialist görüşle ilgilidir. 1930'larda ku-rulan essentialismın savunucuları arasında William C. Bagley, Tho-mas Briggs, Frederick Breed, İsaac L. Kandel ve Herman H. Horne gibi isimler yer almaktadır.

Bu görüşe göre eğitim, insanlığın mirası olan organize bilgi, beceri ve olgulara dayandırılmalıdır (Alberty-Alberty, s. 44). Çünkü her neslin bunları kendi kendine keşfetmesi olanaksızdır. İnsanlık bunları keşfetmek için yüzyıllar harcamıştır. Geçmişte öğrenilenlerin önemli yanları korunduğu ve yeni kuşaklara aktarıldığı sürece, yeni kuşaklar geçmişin başarıları üzerine daha iyi bir uygarlık kurabilirler. Eğitimin en önemli amacının, insanlığın bilgi birikiminin korunması ve yeni kuşaklara iletilmesi olduğu kabul edildiğinde, “tutucu” terimi essentialism için de düşünülebilir (Beckner-Cornett, s. 59-61).

Essentialism bütün çabasını programa ilişkin konuları yeniden değerlendirme, okul programlarında temel olan ve olmayanı ayırma ve öğretmenin sınıf içindeki otoritesini yeniden kurmaya yöneltmişlerdir. Bu görüşün üzerinde birleştiği dört temel ilke şunlardır: (Kneller, s. 243-245)

1. Öğrenmenin özünde çok çalışma ve çoğu kere isteksiz uygulamalar vardır. Disiplinler çok önemlidir. Başlangıçta, bir takım şeylerin öğrenilmesi öğrenciye zor gelebilir. Başlangıçtaki bu güçlük aşıldığında öğrenme kolaylaşacaktır. Tıpkı bir Fransız atasözünde olduğu gibi “iştah yerken açılır”.

2. Eğitimde insiyatif öğrenciden çok öğretmende olmalıdır. Öğretmenin rolü, çocuğun dünyası ile yetişkinin dünyasını uyumlu hale getirmektir. Öğretmen bu görev için yetiştirilmelidir. Bu nedenle essentialist öğretmen, progressivist meslektaşından daha fazla yetki kullanmaktadır.

3. Eğitim sürecinin kalbi, belirlenen derslerin özümsemesidir. Essentialistler, geçmiş tecrübelerin bireyin tecrübeleri üzerine etkisine önem verirler. Bu geçmiş tecrübelerin tarihin süzgecinden geçtiğini, bu nedenle çocuğun herhangi bir süzgeçten geçmemiş tecrübelerinden çok daha güvenilir olduğunu savunmaktadır. Essentialisme göre, insanlığın bilgi birikimi, geleneksel programlardaki temel derslerde yer almaktadır. Bu dersler arasında tarih, matematik, fen ve yabancı dil yer almakta, bunlar aynı zamanda da eğitimin çekirdeğini oluşturmaktadır (Beckner-Cornett, s. 59-61).

4. Okul, zihinsel disiplinin geleneksel yöntemlerini kullanmalıdır. Progressivist yaklaşımın belli yararları olduğu doğrudur. Fakat “sorun çözme” tüm öğrenme sürecine uygulanamaz. “Yapa-

rak öğrenme" belli koşullarda belli çocuklara uygun olabilir. Bu nedenle genelleştirilmemelidir.

Progressivism

Progressivizmin köklerini eğitim tarihinin eskilerine kadar götürmek olanaklıdır. Örneğin Aristo, doğrudan tecrübe ile öğrenmenin ve çocuğun gelişim özelliklerini izlemenin önemi üzerinde durmuştur. Dikkat edileceği gibi, bunların herikisi de progressivist ilkelere aittir. Quintilian, Froebel, Pestalozzi, Rousseau ve Herbart bu görüşün gelişmesine katkıda bulunmuş eğitimcilerdir. Ancak, onların bu katkıları Dewey ve takipçileri tarafından biraraya getirilmiş ve geliştirilmiştir.

Progressivizm esas olarak, pragmatizmin eğitime uygulanmasıdır. Gerçekten de, pragmatik felsefenin geniş ölçüde eğitimde denendiği görülmektedir. Bu görüşe göre "değişme" insan tabiatının değişmez bir öznesidir. Bu nedenle, eğitimin sürekli bir değişme ve gelişme içinde olması gerektiği kabul edilir. Progressivismde eğitim, toplum, dış dünyaya ve değişmez gerçeklere uyumdan çok, değişiklikleri ve günlük yaşantıdaki çeşitlilikleri daha iyi anlamamıza yardımcı etmelidir. Böylece, geçmişteki tecrübeler gelecekteki davranışlarımızı doğru şekilde yapmamıza yardım edecektir. Progressivist eğitimin belli başlı ilkeleri şöyle açıklanabilir: (Backner-Cornett, s. 61-65, Kneller, s. 237-240)

1. Çocuklar arasında farklar olduğu dikkate alınmalıdır.
2. Öğrenme, çocuğun ilgileri ile doğrudan ilişkili olmalıdır. En iyi öğrenme yaparak gerçekleşir.
3. Öğrenmede sorun çözmeye ağırlık verilmelidir.
4. Yalnızca demokrasi fikir ve kişiliklerin birbirlerini özgürce etkilemelerine izin verir. Bu ise, gelişmenin gerekli bir koşuludur. O halde, sınıf (dersane) demokrasi için laboratuvar olmalıdır.
5. Sosyal amaçlar, entelektüel amaçlar kadar önemlidir. Okul, rekabetten çok işbirliğini teşvik etmelidir.
6. Öğretmenin rolü, yöneltmek değil, fakat tavsiye etmektir. Çocuğa körü körüne itaat etme yerine, eleştirici bir şekilde düşünme öğretilmelidir.

EGİTİM FELSEFE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE

Progressivism, öğrenmenin pasif bir özümseme olmadığını, fakat tecrübenin bilimsel yöntemler uygulanarak geliştirilebilecek bir süreç olduğu ileri sürmektedir. Bu açıdan okul, birey ve grup sorunlarına, hipotezlerin denenerek ve formüle edilerek cevaplar bulunulmasına çalışan bir kurum olma durumundadır (Alberty-Alberty, s. 44-45)

Dewey ve öteki progressivistler geçmiş eğitim uygulamalarının dikkate alınmamasını söylemez. Aksine, geçmişle değerlerinin ve geçmişten çıkarılan derslerin, günümüz sorunlarının çözümünde kullanılması gerektiğine inanır. Fakat bunların bir takım soyut şeyleri dikte ettirmemesi, yeni fikir ve uygulamaların gelişmesine engel olmaması gerekir (Beckner-Cornett, s. 61-65).

Reconstructionism

"Reconstructionism" ilk olarak 1920'lerde Dewey'nin "Felsefede Yeniden İnşa" adlı kitabının başlığında kullanılmıştır. Aslında reconstructionism kaynağını 1930 Amerikasının kargaşa ve hoşnutsuzluğundan almakta, çeşitli felsefelerle uygulamacılığı birleştirmektedir. Bu görüşe göre eğitimin ana amacı toplumu yeniden düzenlemek olarak kabul edilmektedir. Batı medeniyetinin temel değerleri, bilimsel bulguların ışığında, eğitimin gerçek amacını ortaya çıkarmak için kullanılmalıdır (Pounds-Garretson, s. 144, Brubacher, s. 317-318).

Reconstructionismin özünden gelen iki soru eğitimcileri uzun süre meşgul etmiştir. Bunlar; (Beckner-Cornett, s. 61-65).

Eğitsel uğraşlar kültürün mü, yoksa bireyin mi ilgi ve özelliklerine ağırlık vermelidir?

Örgün eğitim kurumları, ister statik, ister değişken olsun, toplumun değerlerini yansıtmaya mı hizmet etmelidir? Yoksa değerlerin, sosyal kavramların ve uygulamaların değişmesinde aktif olarak rol mü oynamalıdır?

Reconstructionist görüş, ikinci soru ile ilgili olarak, öğretmenlerin değişen toplumda okullar yolu ile aktif ve olumlu bir rol oynamaları gerektiğini savunmaktadır. Böylece okul; "sosyal eleştirinin yapıldığı ve inşa edildiği bir merkezi forum halinde, sosyal reformun ve yeniden insanın yapıldığı bir kurum haline getirilmektedir" (Morris, 1963, s. 80).

Bu görüşü savunanların önde gelen isimlerinden Theodore Brameld, şu görüşleri ileri sürmektedir (Kneller, s. 248-250). Pounds-Garretson, s. 144, 146).

1. Eğitim, modern dünyanın sosyal ve ekonomik güçleri ile kültürün temel değerlerini gerçekleştirecek yeni bir sosyal yapıyı uyumlu hale getirmelidir.

2. Yeni toplum, ana kurumları ve kaynakları toplumun kendisi tarafından kontrol edilen gerçek bir demokrasi olmalıdır.

3. Çocuk, okul ve eğitimin kendisi sosyal ve kültürel faktörler tarafından koşullandırılmalıdır.

4. Öğretmen, reconstructionist çözümün öncelik ve geçerliliğine öğrencileri inandırmalıdır. Böyle yaparken de demokratik kurallara titizlikle uymalıdır.

5. Eğitimin amaç ve sonuçları, davranış bilimlerinin bulguları ile uyumlu ve mevcut kültürel krizin taleplerini karşılamak için tamamen yeniden düzenlenmelidir.

Reconstructionism, heyecanlandırıcı bir şekilde ortaya konmuş bir görüştür. Çekiciliği ise, davranış bilimlerinin verilerine dayanmak istemesinden ileri gelmektedir.

Structuralism

Structuralist görüş, uygulamacılık ile yakından ilgilidir. Bu görüş, uygulamacılıktan türeyen çeşitli görüşler içinde "ders konuları"na belki de en fazla ağırlık veren görüştür.

Existantialism

Existantialism, öteki eğitim felsefeleri ile özellikle uygulamacılıkla bazı ortak yanları olmasına karşın, onlardan kesin olarak ayrılmaktadır. Bu görüşe göre eğitimin amacı, bireysel özgürlüklerin artırılmasıdır. Her öğrencinin kendi değerler sistemini özgürce ve yetişkinlerin zorlaması olmaksızın geliştirmesine izin verilmeli ve yardımcı olunmalıdır. Öğretmen, inançlarının dayanağı olan ilkelerden söz etmeli fakat, öğrenciyi bunları benimsemesi veya reddetmesi konusunda özgür bırakmalıdır. Ahlâksal çöküntüyü önlemek için, öğrencinin inanç ve hareketlerinde kaçamayacağı gerçeklere inandırılmış olması gerekmektedir. Öğretmenin rolü, rekabet edilmesi ger-

EĞİTİM FELSEFE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE

ken bir kişilik olarak hizmet etmek (idealcilik), bilgi vermek (gerçekçilik), veya sorun yaratan durumlarda danışman olarak hizmet etmek (uygulamacılık) değildir. Öğretmen, yardıma gereksinme duyan, öğrencinin yardımına koşan ve kişiliğini geliştirmesine yardım etmek zorunda olan bir kişidir (Beckner-Cornett, s. 61-65). Brubacher, s. 320-322).

Yukarıda değinilen yaklaşımlar genellikle iki grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir kısmı derslere ağırlık verirken, bir kısmı da öğrenciye ağırlık vermektedir. Öğrenciye ağırlık veren yaklaşımlarda, derslerin ya da konuların daha az önemli olduğu anlamı çıkarılmamaktadır. Bu yaklaşımlarda da dersler, eğitimin hayati bir parçası olarak kabul edilmekte, fakat eğitim amaçlarının gerçekleşmesinde uygun bir konumda tutulmak istenmektedir.

K A Y N A K Ç A

- Harold B. Albery-Elsie J. Albery, **Reorganizing The High-School Curriculum**, The MacMillan Co., New York, 1962.
- George F. Kneller (Ed), **Foundations of Education**, John Wiley, New York, 1971.
- Weldon Beckner-Joe D. Cornett, **The Secondary School Curriculum**, Intext Educational Publications, Scranton, 1972.
- Robert M. Hutchins, **The Higher Learning in America**, New Haven, 1963.
- Ralph L. Pounds-Robert L. Garretson, **Principles of Modern Education**, The Macmillan Co., New York, 1962.
- Van Cleve Morris, **Becoming An Educator**, Boston, 1963.
- John S. Brubacher, **Modern Philosophies of Education** McGraw-Hill, New York, 1962.